

ماهیت و کارکردهای

تفکر نقادانه و خلاقانه

ریچارد باویندا الدر

بازنویسی

مهدی خسروانی

فرهنگ‌نشر نو
با همکاری نشر آسپد
تهران- ۱۳۹۶

ماهیت و کارکردهای
تفکر نقادانه و خلاقانه

بازنویسی مهدی خسروانی
از
The Thinker's Guide to The Nature and Functions
of Critical & Creative Thinking, 2004

فرهنگ نشر نو تهران، خیابان میرعماد، خیابان سیزدهم، شماره سیزده

تلفن ۸۸۷۴۰۹۹۱

چاپ اول ۱۳۹۶

شمارگان ۱۱۰۰

صفحه آرا مرتضی فکوری

اپ رصاف سپیدار

ناظر چاپ بهمن سراج

کتاب حقوق محفوظ است.

فهرست کتابخانه ملی

سرشناسه پل، پارد (Paul, Richard)

عنوان و نام پدیدآور ماهیت و کارکردهای تفکر نقادانه و خلاقانه / ریچارد پل،

لیندا الدر؛ ترجمه مهدی خسروانی.

مشخصات نشر تهران: فرهنگ نشر نو، ۱۳۹۰

مشخصات ظاهری ۱۱۲ ص.

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۴۷-۱۱-۲

وضعیت فهرست نویسی فیبا

موضوع تفکر انتقادی (critical thinking)، اندیشه، تفکر خلاق

(creative thinking)

شناسه افزوده الدر، لیندا، ۱۹۶۲ - م. (Elder, Linda)

شناسه افزوده خسروانی، مهدی، ۱۳۵۶ -، مترجم

رده بندی کنگره ۱۳۹۵/۸۸۰۹ ۲/پ۸

رده بندی دیویی ۱۵۳/۴۲

شماره کتاب شناسی ملی ۴۳۵۵۴۹۶

قیمت ۹۰۰۰ تومان

مرکز پخش آسیم

تلفن و دورنگار ۸۸۷۴۰۹۹۲-۵

درباره مجموعه راهنمای اندیشه‌ورزان

۱. مجموعه «راهنمای اندیشه‌ورزان» بر اساس «مفهوم‌ها و ابزارهای تفکر نقادانه» نوشته شده است. تفکر نقادانه دانشی است با هدف افزایش توانایی ما در اندیشیدن است. دل کردن، و نقد کردن*^۱ اما تفکر نقادانه چه فرقی با دانش‌های دیگر دارد؟ تمرکز بیشتر دانش‌ها بر اصلاح یا ارتقای «اندیشه‌های ماست»، اما به کار نقادانه این گونه نیست. تفکر نقادانه بیش از آنکه به اندیشه‌ها بپردازد به «اندیشیدن» می‌پردازد و سعی می‌کند کیفیت اندیشیدن ما را ارتقا ببخشد. کافیست بدانیم که ارتقای کیفیت «اندیشیدن» بر «اندیشه‌های ما» در همه زمینه‌ها اثبات می‌گذارد.

۲. این مجموعه، چنان‌که از نامش پیداست، برای همه اندیشه‌ورزان نوشته شده است؛ هم برای کسانی است که به کارهای فکری حادتری (مثل پژوهش و تدریس و تحصیل) مشغول‌اند، هم برای کسانی که می‌خواهند بهتر بیندیشند تا در زندگی روزمره‌شان بهتر تصمیم بگیرند و کمتر خطا کنند. عنوان‌های کتاب‌ها نشان‌دهنده همین موضوع است:

۱. برای توضیح بیشتر درباره بخش‌هایی که با * مشخص کرده‌ام به سایت «تفکر نقادانه» یا وبلاگ «سنجشگرانه اندیشی» مراجعه فرمایید.

مغالطه‌ها، مفهوم‌ها و ابزارهای تفکر نقادانه، هنر پرسیدن، تفکر نقادانه و خلاقانه، تحلیل اندیشه و تفکر علمی، چگونگی یادگیری و تحقیق در یک رشته علمی، چگونه یک پاراگراف را بنویسیم، چگونه یک پاراگراف را بخوانیم، و ...

توضیح اینکه، برای موفقیت در هر شاخه از دانش (فلسفه، پزشکی، مهندسی، روان‌شناسی، و ...) ضروری است که توانایی خوب پرسیدن را در خود ایجاد کنیم. برای این کار چاره‌ای نداریم جز اینکه قابلیت تحلیل و نقد و ارزیابی دیدگاه‌های گوناگون را در خود پرورش دهیم. باید در تشعّش مغالطه‌ها ورزیده شویم تا اسیر آنها نشویم؛ باید بیاموزیم که چگونه بحث کنیم و راه روشن نوشتن را هم یاد بگیریم تا نوشته‌هایمان منسجم و قوی باشند.

روشن است که پروراندن این مهارت‌ها و آشنایی با چنین موضوعاتی سطح اندیشیدن ما را نه فقط به کارهای علمی، بلکه در زندگی روزمره و حرفه‌ای افزایش می‌دهد. تمرکز همه کتاب‌های مجموعه (به جز یک عنوان تخصصی، و دو یا سه عنوان که به خصوص معلمان و استادان است) بر چنین مباحثی است.

۳. کتاب کوچک مفهوم‌ها و ابزارهای تفکر نقادانه مبنای همه کتاب‌های دیگر مجموعه است. البته، از آنجا که تکرار است هر کدام از کتاب‌ها به صورت مستقل قابل استفاده باشند،* بیشتر طالع‌های این کتاب در کتاب‌های دیگر مجموعه تکرار شده‌اند؛ با این حال، بهتر است خواندن مفهوم‌ها و ابزارهای تفکر نقادانه در اولویت قرار گیرد. کتاب‌های زیر نیز محوری‌اند و بهتر است پیش از کتاب‌های دیگر مجموعه خوانده شوند: سنجه‌های تفکر نقادانه، تحلیل اندیشه و تفکر علمی، و هنر پرسیدن.

۴. بیشتر کتاب‌های این مجموعه را به جای ترجمه کردن «بازنویسی» کرده‌ام / خواهم کرد. می‌توانم قاطعانه بگویم که ترجمه کتاب‌ها زحمت بسیار کمتری می‌داشت؛ هم به جهت آسان‌تر بودن ترجمه، هم به جهت مصون ماندن از انتقادهایی که بازنویسی ممکن است در پی داشته باشد؛ با این حال، بازنویسی را بر ترجمه ترجیح دادم. دلیل این ترجیح را در مطلب مفصل‌تری در سایت «تفکر نقادانه» بیان کرده‌ام. در اینجا به همین یک جمله اکتفا می‌کنم:

در آن کتاب‌های «مجموعه راهنمای اندیشه‌ورزان» مطلب محورند، لازم دیده‌ام که برگردان فارسی آنها را از برخی «بازنویس» (بازان تشریح مطلب، انتخاب مثال‌ها، و انتخاب واژه‌ها) که باید تعریف شوند، و ... با نیاز خواننده فارسی‌زبان متناسب کنم. البته متر فارسی، از نظر محتوا، هیچ مغایرت یا تضادی با متن اصلی ندارد.

۵. بیشتر وقت‌ها، برای رشد دادن ذهن یا یادگیری یک مطلب جدید باید با واژه‌های جدیدی آشنا شوید یا فاهمی جدید و دقیق‌تر از واژه‌های آشنا پیدا کنیم.* در این کتاب نیز، بررسی از کلمه‌ها ممکن است برایتان جدید باشند یا معنای دقیق آنها را ندانید. این‌گونه کلمه‌ها در صفحه‌های بعدی کتاب یا در «واژه‌نامه توصیفی» پایان کتاب ترجمه صحیح داده شده‌اند. این واژه‌ها را با حروف برجسته مشخص کرده‌ام و اگر در تیرها بوده‌اند به صورت ایروانیک نشان داده‌ام.

۶. سایت «تفکر نقادانه» می‌تواند به شما کمک کند تا شناخت کامل‌تری از موضوع سنجش‌گرانه‌اندیشی (تفکر نقادانه) پیدا کنید و، علاوه بر این، با «مجموعه راهنمای اندیشه‌ورزان» بیشتر آشنا شوید و

اگر تصمیم به خواندن این مجموعه گرفتید، از خواندن آن بهره بیشتری ببرید. اولاً، در این کتاب‌ها از توضیح مفصل درباره برخی موضوع‌ها (مثلاً چستی تفکر نقادانه، اهمیت تفکر نقادانه، و دلیل بازنویسی این کتاب‌ها) پرهیز کرده‌ام؛ چرا که این کتاب‌ها خودشان مختصرند و شایسته نیست که مقدمه‌ای طولانی و تکراری به ابتدای همه آنها اضافه شود. با مراجعه به سایت می‌توانید مطلب‌هایی در این زمینه‌ها مطالعه کنید. ثانیاً، در این سایت فرهنگ آنلاین اصطلاح‌ها و مفهوم‌های تفکر نقاد به‌وجوه دارد که معنای همه واژه‌های دشوار (یا احتمالاً دشوار) این کتاب را در آن توضیح داده‌ام. سوم اینکه، از طریق سایت می‌توانید با مترجم ارتباط داشته باشید و نقص‌های کتاب‌ها را یادآوری کنید تا بررسی و اصلاح شود. همچنین، می‌توانید پرسش‌های خودتان را مطرح کنید و حتی‌الامکان معروضات خود را به آنها پاسخ دهم. چهارم اینکه، علاوه بر این مجموعه، کتاب‌ها و مقاله‌های دیگری در زمینه تفکر نقادانه ترجمه و تألیف کرده و خواهم کرد که از طریق سایت می‌توانید با این کتاب‌ها و مقاله‌ها، و نیز کتاب‌ها و مقاله‌های دیگران، آشنا شوید و برخی از آنها را از طریق سایت دریافت کنید.

مهدی خسروانی

آدرس سایت تفکر نقادانه: www.ctth.ir

آدرس وبلاگ سنجشگرانه‌اندیشی: sanjeshgari.blogfa.com

فهرست مطالب

- ۱۳ سخنی با خوانندگان
- ۱۷ بخش اول: اندیشیدن، خلاقانه و سنجشگرانه
- ۱۹ جدایی ناپذیر بودن اندیشه، خلاقانه و سنجشگرانه
جنبه سنجشگرانه ارزیابی می‌کند؛ جنبه خلاقانه ایجاد می‌کند
- ۲۸ لزوم تفکر خلاقانه برای سنجشگرانه اندیشیدن
- ۳۱ اندیشیدنی که به منطق امور پی می‌برد
نظام‌های معنایی در همه اندیشه‌ها هستند. اندیشیدن باید جاری
را که می‌آفریند ارزیابی کند
- ۳۲ استدلال به عنوان یک فعل خلاقانه
فهمیدن هر چیزی، اگر فهمیدن واقعی باشد، یک ساختن جدید
است؛ مجموعه‌ای از کارهای خلاقانه است
- ۳۵ نبوغ خلاقانه استثناست؟
تاریخ به ما می‌آموزد که ذهن‌های بزرگ در نتیجه پرورش و کار
فکری متعهدانه به وجود می‌آیند

۳۶ **خلاقیت، نبوغ و مفهوم‌های مرتبط با آنها**

نبوغ و خلاقیت، وقتی که رابطه‌شان با زادمایه، سرشت (جنم)، استعداد، هوش، زیرکی، کارکشتگی، و زبردستی در نظر گرفته شود بهتر فهمیده می‌شوند

۳۹ **نبوغ تنگ‌نظرانه**

نبوغ غالباً تخصصی و محدود به قلمروهای فکری خاص است

۴۱ **میان‌کنش استعدادهای مادرزادی، محیط، و خودانگیزش**

ا. ب. هوبز، کوری، داوینچی، گالیله، میکل‌آنژ

۴۹ **ذهن‌های پرستش نیوتن، داروین، و آینشتاین**

نیوتن، داروین، و آینشتاین نمونه‌هایی هستند که نشان می‌دهند پرسشگری و تعهد تازه اندیشه در پدید آمدن نبوغ اهمیت دارند

۵۳ **خلاقیت؛ امری که نباید آن را را آلود کرد**

خلاقیت را در همین اندیشه‌ها باید زنده نگه داشت تا به بهترین نحو می‌توان فهمید

۵۵ **عنصرهای اندیشه**

اندیشیدن زمانی به بهترین نحو فهمیده و ارزیابی می‌شود که عنصرهای آن شناسایی و تحلیل شوند

۶۰ **سنجه‌های فکری**

فقط زمانی می‌توانیم ارزیابی کارآمدی از اندیشیدن داشته باشیم که سنجه‌های فکری را تدوین کنیم و آنها را به کار ببریم

۶۴ **کاربرد سنجه‌گرانه اندیشی در هنرها**

پدیدآوری خلاقانه باید سنجه‌گرانه ارزیابی شود

بخش دوم: تفکر سنجشگرانه / خلاقانه و شالوده‌های معناداری

۷۳ پی بردن به منطق چیزها

هنگامی که سنجشگرانه می‌اندیشیم، زمام معناهایی که می‌آفرینیم را در دست می‌گیریم

۷۸ یادگیری مفهوم‌ها و زبان

برای یادگیری مفهوم‌ها و به کار بردن زبان، باید آنها را از طریق فعل‌های ذهنی بیافرینیم

۸۲ سنجشگری اندیشیدن انسانی

برای آنکه خود را به بینشیم باید به طور مرتب گرایش‌های خودمحورانه، انانیت و نقد و اندیشیدن غیرعقلانی را به اندیشیدن عقلانی تبدیل کنیم

۸۴ یادگیری رشته‌های دانش‌ها

برای آنکه یک رشته از دانش را بیاموزیم باید نظام آن را در ذهنمان بیافرینیم و نظام‌هایی را که می‌آفرینیم سنجشگرانه ارزیابی کنیم

۸۸ پرسیدن

برای آنکه پرسش‌های سودمند به ذهنمان راه پیدا کنند پرسش‌های سودمند صورت‌بندی کنیم، هم به جنبه حقایق اندیشیدن نیاز داریم و هم به جنبه سنجشگرانه آن

۹۰ خواندن، نوشتن، سخن گفتن، و گوش دادن

خواندن، نوشتن، سخن گفتن، و شنیدن، همگی، اموری گفت‌وشنودی هستند که مستلزم چندین فعل ارزیابانه و خلاقانه‌اند

۱۰۳ نتیجه‌گیری

واژه‌نامه توصیفی

۱۰۵

واژه‌نامه انگلیسی به فارسی

۱۰۹

واژه‌نامه فارسی به انگلیسی

۱۱۱

www.ketab.ir

سخنی با خواننده

افراد کم‌مطلع غالباً تصور می‌کنند که تفکر خلاقانه و سنجش‌گرانه اندیشی (تفکر نقادانه) با یکدیگر متضاد دارند؛ تصور می‌کنند که اولی مبتنی بر نیروهای غیرعقلانی یا ناخودآگاه است و دومی مبتنی بر فرایندهای عقلانی و خودآگاه؛ اولی چیزی است که نمی‌توان آن را هدایت کرد و آموزش داد و دومی هدایت‌پذیر است و آموزش‌پذیر است. نمی‌توان گفت که این دیدگاه کاملاً غلط است، اما بهره بسیار اندکی از حقیقت دارد. حقیقت نهفته در این دیدگاه این است که هیچ شیوه شناخته‌شده‌ای برای ایجاد نبوغ خلاقانه در دانش‌جویان وجود ندارد؛ هیچ روشی وجود ندارد که، با استفاده از آن، کاری کنیم که دانش‌آموزان به اندیشه‌های نو و مبتکرانه نائل آیند. جنبه خلاقانه تفکر دارای سویه‌ی بی‌است که ما قادر به فهم کامل آنها نیستیم. همین سخن درباره‌ی خودت‌هاست؛ مختلف جنبه سنجش‌گرانه تفکر نیز صادق است. با این حال، راه‌هایی برای آموزش همزمان تفکر سنجش‌گرانه و تفکر خلاقانه وجود دارد. برای انجام این کار، باید بر این اصطلاحات و کاربرد آنها در موقعیت‌های عملی و روزمره تمرکز کنیم، معنای محوری

آنها را در نظر داشته باشیم، و سعی کنیم از همپوشانی هایشان و تأثیر متقابل این دو بر یکدیگر سر در بیاوریم. وقتی تفکر سنجشگرانه و خلاقانه را به صورت درست و عمیق بفهمیم، درمی‌یابیم که این دو جدایی‌ناپذیر، به هم پیوسته، و یکپارچه‌اند.

در این میان، تفکر خلاقانه بیش از تفکر نقادانه رازآلود شده است؛ بنابراین، راززدایی از تفکر خلاقانه و ارائه تصویری واقع‌بینانه از آن ضروری‌تر است. به همین دلیل، در این کتاب، علاوه بر آنکه تفکر خلاقانه را در بالاترین سطح آن (آثار افراد نابغه) بررسی می‌کنیم، به پیش‌افتادگی‌ها و معمولی‌ترین جلوه‌های آن (یعنی جلوه‌های آن در اندیشه‌ها، در افکار روزمره) نیز توجه می‌کنیم.

وقتی که داریم به هم‌های جدیدی یاد می‌گیریم، وقتی که می‌خواهیم تجربه‌ای نویمان را فهم کنیم، هنگامی که سعی می‌کنیم از یک موضوع، یک بیان جدید سر در بیاوریم، هنگامی که می‌خوانیم، می‌نویسیم، صحبت می‌کنیم، و گوش می‌دهیم، ذهن ما، به تمام معنا، درگیر کارهای خلاقانه می‌شود؛ گرچه، این کارهای خلاقانه ممکن است کارهایی کاملاً ذهنی و معمولی باشند. برای فهم چرایی و چگونگی این امر، نیازی نیست که به امور اسرارآمیز متوسل شویم یا به سراغ «امور نهانی» که فقط بر عهده خاصه و کشوف می‌شوند برویم.

برای آنکه زندگی پرثمری داشته باشیم، باید سنجه‌های فکری (استانداردهایی که برای ارزیابی کارهای فکری مورد استفاده قرار می‌گیرند) را در ذهن خودمان جا بیندازیم و از آنها برای ارزیابی اندیشیدن خودمان استفاده کنیم (جنبه سنجشگرانه تفکر). همچنین، باید فرآورده‌هایی را که قرار است ارزیابی شوند ایجاد کنیم و این

کاری است که از طریق کارهای خلاقانه ذهن انجام می‌شود. شکی نیست که ذهن انسان معنای زیادی می‌آفریند؛ اما مسئله این است که آیا معنای آفریده شده سودمند، خردمندانه، یا ژرف هستند. نیروی تخیل و نیروی عقل با هم کار می‌کنند و از هم جدایی ناپذیرند. بهترین کارکرد آنها هنگامی است که در کنار هم عمل کنند؛ مثل زمان رفتن که دو پای انسان همزمان و در کنار هم عمل می‌کنند. اگر عقل را تخیل را جدای از هم مطالعه کنیم، تنها نتیجه‌اش این می‌شود که هر دو را آلود و حیرت‌آور باقی می‌مانند یا به اموری کلیشه‌ای و کاریکاتوری تقلیل پیدا می‌کنند؛ و هر دوی این حالت‌ها به یک اندازه تأسف بارند.

ریچارد پل (کانون سنجشگرانه‌اندیشی)

لیندا الدر (بنیاد سنجشگرانه‌اندیشی)